

Politička analiza

Kosovo: nova realnost regionalne saradnje

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Nixon u Kini, Vučić na Kosovu	4
3. Normalizacija važna – implementacija važnija	6
4. Briselski sporazum – promjena paradigme	9
5. BiH i Kosovo – <i>Quo Vadis?</i>	10
6. Zaključak i preporuke	14

Ovu nezavisnu analizu je pripremila Vanjskopolićka Inicijativa BH (VPI BH) uz finansijsku pomoć Friedrich Ebert Fondacije. Pogledi izneseni u ovoj analizi su stoga pogledi VPI BH i ni u kojem slučaju ne oslikavaju poglede Friedrich Ebert Fondacije.

Kontakt: info@vpi.ba www.vpi.ba

Uz podršku:

Kosovo: nova realnost regionalne saradnje

1. Uvod

Kosovo se trenutno nalazi između dvije suprotstavljene vizije. S jedne strane stoji simbolika Kosova kao historijskog jezgra srpske državnosti i kulturne baštine, koja hrani nacionalističke emocije dijela društva u Srbiji, dok se na drugoj strani nazire *Kosovo** (sa zvjezdicom kao oznakom za fusnotu) – Kosovo s praznim označiteljem čiji je sadržaj u međunarodnom pravnom poretku ostavljen relativno slobodnoj interpretaciji.¹ Možda upravo u fleksibilnosti interpretacije fusnote leži razlog nedavnog početak normalizacije odnosa između Beograda i Prištine. Dok je za jedne fusnota „sidro“, koje Kosovo ostavlja u okvirima Srbije pod privremenom administracijom Ujedinjenih naroda (UN), za druge je to „pahuljica, koja će da se istopi kad prođe zima“.² Jasno je da ovakav dogovor nije riješio svu političku kompleksnost kosovskog pitanja, ali je zasigurno otvorio prostor za rješavanje tehničkih problema (granični prijelazi, priznavanje univerzitetskih diploma, položaj Srba i institucija na sjeveru Kosova, energetski i telekomunikacijski sektori i sl.), što u povratnoj sprezi ima potencijal da otvori dodatni prostor za politička rješenja. Kosovska stvarnost, s ljudima koji tamo žive i rade, nalazi se između ova dva ekstrema i pitanje stabilnosti na Balkanu možemo da razumijemo samo ako u obzir uzmemo interakciju gore navedenih interpretacija kao i trougao vanjskopolitičkih odnosa na relaciji Srbija – Kosovo – Bosna i Hercegovina (BiH).

Ova analiza ima za cilj da kroz prizmu nedavnog otopljanja odnosa između Beograda i Prištine pokuša sagledati mogućnost promjene kursa u BiH spram Kosova. Ovdje valja podsjetiti da BiH, upravo zbog tih unutrašnjih procjepa, značajno zaostaje čak i za Srbijom u normalizaciji odnosa s Kosovom. Polazne tačke analize materijalna su osnova odnosa (trgovina i ekonomska saradnja) i strateška politička aspiracija (EU), ali je zbog visoke politizacije kosovskog slučaja nemoguće zaobići taktičku političku dimenziju; prije svega se misli na promjenu vlasti u Srbiji te na konstelaciju snaga na bosanskohercegovačkoj političkoj sceni. Kosovo, pored svojih mitoloških konotacija koje se ne smiju zanemariti, također ima materijalnu stranu – tamo žive i rade ljudi, a dešavanja na Kosovu, kao i odnosi sa zemljama u okruženju, imaju realne posljedice i po sigurnost regije i po svakodnevni život ljudi. Stoga će se struktura analize zasnivati na hipotezi da budućnost regije zapadnog Balkana leži u stabilnim odnosima između Srbije, Kosova i Bosne i Hercegovine. U zavisnosti od stavova bh. političkih elita, postoji mogućnost za normalizaciju odnosa između BiH i Kosova na osnovu postignutih dogovora između Beograda i Prištine, ali i na bazi one vrste normalizacije koju prema Kosovu od samog početka provode zemlje članice Evropske unije koje, poput BiH, nisu priznale njegovu nezavisnost.

U prvom dijelu analize osvrnut ćemo se na promjenu vlasti u Srbiji nakon parlamentarnih izbora u maju 2012. godine, kao i na preduvjete koji su do toga doveli – prvenstveno, loša ekonomska situacija i želja za ubrzanje evropskih integracija. Interna politička situacija Srbije kao ulazna tačka u analizu sigurnosti i saradnje u regiji značajna je zato što promjena režima donosi i promjenu vanjske politike Srbije. Drugi dio analize je posvećen tehničkom i političkom dijalogu koji je postavio smjernice za normalizaciju odnosa Beograda i Prištine. Treći dio je rezerviran za analizu implikacija *Briselskog dogovora* po cijelu

1 Shipoli, E., 2012. Kosovo* – what next? Trans Conflict. (Online) 5. mart 2012. (Pristup 14. novembra 2013.) <http://www.transconflict.com/2012/03/kosovo-what-next-053/>.

2 Izjava šefice kosovskog pregovaračkog tima Edite Tahiri: B92, Edita Tahiri: Fusnota je pahuljica (Online) 24. februara 2012. (Pristup 14. novembra 2013.) http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=02&dd=24&nav_id=585368.

regiju, prvenstveno u ekonomskome, kulturnom i tehničkom smislu. U tom dijelu osvrnut ćemo se na mogućnosti implementacije dogovora kao i mogućnosti transplantacije istog modela na odnose BiH i Kosova. Kako tema Kosova nosi značajan politički naboj i u Bosni i Hercegovini, analiza ekonomskih prednosti normalizacije odnosa na relaciji BiH –Kosovo mora se upotpuniti i analizom motivacija samih političkih aktera u BiH. U zaključku ćemo se osvrnuti na značaj trougla Srbija – Kosovo – BiH za cjelokupnu stabilnost i napredak regije zapadnog Balkana.

2. *Nixon u Kini, Vučić na Kosovu*

Prethodna Vlada Srbije, predvođena Demokratskom strankom (DS), bila je započela pregovarački proces s kosovskim vlastima, pa je progres do kraja njenog mandata bio vidljiv, ali politički ograničen. U martu 2011. godine započeo je *tehnički dijalog* pod pokroviteljstvom Evropske službe vanjskih poslova (medijator je bio Robert Cooper, savjetnik Catherine Ashton). Dogovor dviju strana bio je postignut oko slobode kretanja, priznavanja univerzitetskih diploma, carinskih pečata i zajedničkog upravljanja granicom / administrativnom linijom. Nakon početnog uspjeha, međutim, ispostavilo se da nedostaje međusobnog povjerenja i da se dogovori ne poštuju u potpunosti. Ovo je postalo evidentno tokom krize na sjeveru Kosova u ljeto i jesen 2011. Jedan od uzroka pat-pozicije u kojoj su se našli pregovori krajem te godine su i loši odnosi lokalnih vlasti na sjeveru Kosova i Vlade u Beogradu. Bitno je naglasiti da su se elementi *tehničkog dijaloga* teško mogli nazvati *tehničkim* s obzirom na visoku ispolitiziranost skoro svih sfera života na Kosovu. U skladu s ovakvom prirodom dijaloga Evropska unija je morala koristiti značajan pritisak na pregovaračke strane balansiranjem između nagrada i sankcija.

Prvih nekoliko sedmica nakon promjene vlasti u Srbiji i nakon pobjede Tomislava Nikolića na predsjedničkim izborima očekivanja u pogledu nastavka i uspjeha pregovora bila su veoma niska. S obzirom na prethodna iskustva mnogi u Evropi, ali i u Srbiji, očekivali su tvrdi pristup nove vlade, s eventualnim prijedlogom za otcjepljenje sjevernog dijela Kosova. Ipak, slijedom teze da je „samo Nixon mogao otići u Kinu 1972. godine“,³ Tomislav Nikolić i Aleksandar Vučić (vicepremijer Srbije, vodeću poziciju u Srpskoj naprednoj stranci (SNS-u) preuzeo je u septembru 2012.) izabrali su put nastavka pregovora s vlastima u Prištini te, kako će se ispostaviti, napravili niz značajnih pomaka, što je bilo dovoljno da se u aprilu 2013. godine potpiše sporazum o normalizaciji odnosa Srbije i Kosova i da Srbija dobije datum za početak pregovora o pristupanju EU-u.

Iako je to malo ko očekivao, smjer koji je izabrala nova Vlada Srbije donio je konkretne pomake u aprilu 2013. Razloga za pragmatičan pristup Vlade, predvođene SNS-om, ima više, ali u prvom planu se ističe izrazito loša ekonomska situacija u Srbiji i na sjeveru Kosovu, kao i ispunjavanje strateškog cilja pridruživanja Evropskoj uniji. Ekonomski indikatori Srbije ukazuju na značajan pad aktivnosti od 2007., smanjenje rasta i povećanje nezaposlenosti. Prosječan realni rast bruto domaćeg proizvoda (BDP) od 2007. do 2012. bio je 1,1%, sa značajnim padom 2009. (-3,5%). Nezaposlenost u Srbiji također je porasla sa 16% 2007. na skoro 24% 2012. godine. U istom periodu javni dug se povećao sa 34,7% na 59,3% bruto domaćeg proizvoda.⁴ Na Kosovu je ekonomska situacija još ozbiljnija, iako je prema izvještaju Svjetske banke Kosovo na prvom mjestu po izvršenim reformama za poboljšanje poslovne klime u centralnoj i istočnoj Evropi. Oko 30% stanovništva živi ispod linije siromaštva (1,72 dolara po danu), dok je na

3 Richard Nixon je 1972. godine na opće iznenađenje posjetio Mao Zedonga i time započeo proces odleđivanja odnosa s dotadašnjim komunističkim neprijateljem – Kinom.

4 Narodna banka Srbije, 2013: <http://www.nbs.rs/internet/latinica/80/index.html>.

sjeveru Kosova, gdje živi oko 140 000 Srba, ovaj postotak još veći.⁵

Nakon proglašenja nezavisnosti Kosova 2008. godine ta tema je postepeno gubila na intenzitetu u javnim debatama u Srbiji (što je bilo najočitiije tokom predizborne kampanje 2012.). Na drugoj strani, evidentno je da je pogoršanje ekonomskog stanja postajalo sve akutnije. U ovoj atmosferi je započeo *tehnički dijalog*, koji je u oktobru 2012. prerastao u političke pregovore o normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine. U svjetlu trenutnoga ekonomskog stanja nova vlast, na čelu sa SNS-om, u potpunosti je bila svjesna nužnosti ekonomskih reformi i prednosti koje donosi otvoren put evropskih integracija. Evropska unija je koristila poluge članstva u Uniji kako bi obje strane primakla bliže kompromisu. Benefite *Briselskog sporazuma* osjetit će i službeni Beograd i Priština (kao i Srbi na sjeveru Kosova): Srbija je, naime, dobila datum za početak pregovora o pristupanju EU-u, pa sadašnja njena vlada fokus može prebaciti s kosovskog pitanja na krucijalne unutrašnje ekonomske i pravosudne reforme. Kosovo je dobilo pregovore za potpisivanje *Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju*, kao i garanciju Srbije da mu neće biti blokiran put ka EU integracijama. I konačno, Srbi na sjeveru Kosova, koji su i dalje skeptični prema navedenom sporazumu, osjetit će mnoge ekonomske prednosti s otvaranjem mogućnosti primanja sredstava kako iz Beograda (za školstvo, zdravstvo i sl.), tako i iz Prištine i Evropske unije.

Pored navedenih pomaka, Srbija je implicitno dobila zeleno svjetlo za veći izvoz u Evropu i Sjedinjene Američke Države (SAD) kao i priliv novih stranih investicija. Medijski popraćene investicije Ujedinjenih Arapskih Emirata (UAE) u Srbiju u vrijednosti oko milijardu eura⁶ samo su dio velikog zaokreta u odnosima prema srbijanskoj ekonomiji. Zaljevska aviokompanija *Etihad* u augustu je ove godine kupila 49% udjela u dotadašnjem JAT-u (koji je u međuvremenu preimenovan u *Air Serbia*), te se očekuje da će *Etihad Airways* u narednom periodu u zajedničku kompaniju uložiti 100 miliona eura.⁷ Još jedna kompanija iz UAE, tehnološka firma *Mubadala*, početkom oktobra ove godine potpisala je memorandum o razumijevanju s Vladom Srbije o izgradnji naučno-razvojnog centra u blizini Beograda, koji bi trebalo da prethodi izgradnji fabrike za elektronske čipove.⁸ Također postoje indicije da će u Kosovskoj Mitrovici američka kompanija NGP kupiti 49% udjela u vlasništvu nad posrnutim rudnikom *Trepča*, čime se stvara mogućnost da se otvore i zatvoreni rudnici sjeverno i južno od Ibra.⁹ Pored investicija, Srbija je u periodu nakon potpisivanja *Briselskog sporazuma* o normalizaciji odnosa s Kosovom značajno povećala svoj izvoz. Prvi put nakon duže vremena srbijanska autoindustrija (prije svega *Fiat Automobili Srbija* – FAS) dobila je narudžbu iz SAD-a, pa je prvi kontingent od 3.000 *Fiatovih* vozila proizvedenih u Kragujevcu krajem maja izvezen u Sjedinjene Države.¹⁰ Ovaj razvoj događaja je doprinio tome da u julu 2013. Srbija ostvari rekordan izvoz u vrijednosti 1,1 milijardu eura, a u prvih sedam mjeseci ove godine izvoz je porastao čak za 24%.¹¹ Naravno, još uvijek je rano govoriti o direktnoj uzročno-posljedičnoj vezi između normalizacije i ekonomskog zaokreta, ali je evidentno da određena korelacija postoji.

Baš kako su realne prilike „na terenu“ i ravnoteža snaga prinudile Richarda Nixona da 1972. donese

5 The World Bank in Kosovo, Country Snapshot. Priština: The World Bank, 2013, str. 6.

6 B-92, Dačić: UAE ulažu više od mlrd. €. (Online) 7. august 2013. (Pristup: 12. novembar 2013.) http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2013&mm=08&dd=07&nav_id=740310.

7 Al Jazeera Balkans, *Predstavljena aviokompanija Air Serbia*. (Online) 1. august 2013. (Pristup: 15. novembar, 2013.) <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/predstavljena-aviokompanija-air-serbia>.

8 Poslovni dnevnik, *Arapi otvaraju tvornicu čipova u Srbiji*. (Online) 7. oktobar 2013. (Pristup: 17. novembar 2013.) <http://www.poslovni.hr/svijet-i-regija/arapi-otvaraju-tvornicu-cipova-u-srbiji-253953>.

9 Poslovni dnevnik, 2013. *Amerikanci kupuju pola Trepče, a Rusi posrnuli Simpo*. (Online) 18. novembar 2013. (Pristup: 19. novembar 2013.) <http://www.poslovni.hr/svijet-i-regija/amerikanci-kupuju-pola-trepce-a-rusi-posrnuli-simpo-257034>.

10 Al Jazeera Balkans, *Počinje izvoz Fiata 500L u SAD*. (Online) 10. maj 2013. (Pristup: 16. novembar 2013.) <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/pocinje-izvoz-fiata-500l-u-sad>.

11 B-92, *Dinkić: Najveći izvoz u istoriji*. (Online) 31. august 2013. (Pristup: 15. novembar 2013.) http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2013&mm=08&dd=31&nav_id=748396.

pragmatičnu odluku o relaksaciji odnosa s Kinom, tako je i Vlada Srbije, predvođena reformiranim desničarima (SNS), odlučila da zarad ekonomskog rasta, novih investicija i dostizanja strateškog cilja pridruživanja EU-u normalizira odnose s Kosovom. S jedne strane, ovo potvrđuje tezu da političari koji inicijalno predstavljaju najsnažniju opoziciju određenim odlukama imaju najviše *kredibiliteta* da ih u konačnici provedu. S druge strane, razlozi za pragmatičnost poteza Vlade Srbije, među ostalim, mogu se naći i u promjeni javnog mnijenja u Srbiji. Naime, anketa koju je proveo *Ipsos Strategic Marketing* pokazala je da oko 63% građana Srbije prihvata praktičnu nezavisnost Kosova, dok 32% smatra da Kosovo nije nezavisno.¹² Očigledno je da je atmosfera u Srbiji dosegla značajan stepen zrelosti za stvaranje veće stabilnosti u regiji, kako zbog pragmatične potrebe za preusmjerenje energije na nužne ekonomske reforme i privlačenje investicija, tako i zbog postepene promjene u percepciji srbijanskoga izbornog tijela.

Kao što je već spomenuto, nakon ulaska Hrvatske u EU, trougao Srbija – Kosovo – BiH postaje ključ u regionalnoj integraciji i stabilizaciji. Na jednoj strani toga trougla vidjeli smo značajne pomake. Mnogo toga zavisi od implementacije postignutih dogovora između Beograda i Prištine, što je, opet, uvjetovano odnosom Beograda i Srba na sjeveru Kosova. S druge strane, postavlja se pitanje do koje mjere je Bosna i Hercegovina spremna na relaksaciju odnosa s Kosovom kako bi se riješili tehnički problemi bez dovođenja u pitanje statusa Kosova. Prije nego što se okrenemo razmatranju ovog aspekta regionalnih odnosa, neophodno je ukratko analizirati normalizaciju odnosa Srbije i Kosova. Ovaj razvoj događaja trebalo bi da predstavlja osnovu za otopljavanje odnosa između BiH i Kosova, u tehničkoj i političkoj liniji.

3. Normalizacija važna - implementacija važnija

U ovom kontekstu riječ *normalizacija* poprima drugačije značenje od onoga uobičajenoga. S obzirom na to da su odnosi Srbije i Kosova iznimno kompleksni i da su se posljednjih 25 godina nalazili u rapidnom opadanju (što je završilo ratom 1999. i potpunim prekidom veza nakon jednostranog proglašenja nezavisnosti Kosova 2008.), ideja vraćanja na *normalne* odnose gubi smisao. Možda bi termin *normalizacija* trebalo da se poima kroz korijen te riječi – norma (lat. *norma* - standard, pravilo). Ono što je od marta 2011. godine ostvareno kroz tehnički i politički dijalog između Beograda i Prištine može se posmatrati kao uspostavljanje i normiranje određenih odnosa, često nepostojećih, koji prije svega imaju praktičan karakter s ciljem olakšanja svakodnevnog života Albanaca, Srba i ostalih na Kosovu. Stoga je provođenje spomenutoga sporazuma prvi test za normalizaciju odnosa i stabilizaciju u regiji.

Od jula 2011. do februara 2012. godine ostvarena je nekolicina dogovora Beograda i Prištine. Njihov značaj za odnose u regiji i njihova implementacija bit će radi preglednosti prikazani u tabeli koja slijedi:¹³

12 BalkanInsight, *Most Serbs Acknowledge Independent Kosovo, Poll*. (Online) 5. mart 2013. (Pristup: 2. novembar 2013.) <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbians-acknowledge-kosovo-independence> .

13 Izvori: International Crisis Group (ICG), *Serbia and Kosovo: The Path to Normalisation*. Bruxelles, 2013. KIPRED, *The Implementation of Agreements of Kosovo-Serbia Political Dialogue*. Priština, 2013.

Datum	Dogovor	Značaj	Implementacija
2. 7. 2011.	Dogovor o slobodi kretanja	Cilj dogovora je da omogući slobodno putovanje teritorijima Kosova i Srbije. Priznavanje putničkih dokumenata je omogućilo građanima Kosova da putuju motornim vozilima preko teritorije Srbije i time u mnogome olakšalo putovanja do ostalih dijelova Evrope.	Dogovoreno je da će se lična karta i vozačke dozvole međusobno priznavati pri putovanju preko granice / administrativne linije. Unutar Kosova, građani mogu birati između registarskih oznaka RKS-a ili KS-a, s tim da pri putovanju na teritorij Srbije moraju imati privremene registarske oznake. Od decembra 2011. do maja 2012. iz Kosova je u Srbiju putovalo oko 810 hiljada osoba. Problem u implementaciji ostaje osiguranje vozila na granici za obje strane.
2. 7. 2011.	Dogovor o matičnim knjigama	Tokom petog kruga tehničkog dijaloga dogovoreno je uspostavljanje matičnog registra na Kosovu, kojem će Srbija poslati kopije originala matičnih knjiga preko EULEX-a. Vlada Kosova smatra da će punom implementacijom dogovora biti stvoreni uvjeti za ukidanje paralelnih struktura na sjeveru (npr. MUP Srbije na Kosovu, koji izdaje navedene dokumente).	Implementacija je spora i zavisi od brzine skeniranja i razmjene dokumenata između Srbije i Kosova. Evropska unija je ponudila finansiranje opreme i trening osoblja u Srbiji.
2. 9. 2011.	Dogovor o carinskim pečatima	Dogovor je značajan za protok dobara između Srbije i Kosova, prvenstveno za izvoz s Kosova. Trenutni carinski pečati sadrže naziv „Carina Kosova“, u skladu s administracijom UNMIK-a, čime se Priština odrekla naziva „Republika Kosovo“. Nepriznavanje carinskih pečata imalo je negativan efekat na trgovinu u čitavoj regiji.	Implementacija dogovora je na zadovoljavajućem nivou. Kosovska strana se žali na duže čekanje izvoznika na granici, ali se izvoz i uvoz ostvaruju bez problema.
2. 9. 2011.	Dogovor o katastru	Uspostavljanjem i vraćanjem katastarskih dokumenata koji su preneseni s Kosova tokom rata 1999. godine omogućava se predavanje zahtjeva za nadoknadu imovine.	Implementacija je krenula sporo. Do sada je dostavljen spisak katastarskih dokumenata, ali ne i sami skenirani dokumenti kojih ima oko 12 miliona stranica.
21. 11. 2011.	Dogovor o priznavanju univerzitetskih diploma	Dogovoreno je međusobno priznavanje diploma i stečenih kvalifikacija. Diplome koje je ovjerio EU (EUA) omogućit će osobama s univerzitetskim diplomama s Kosova da nastave studij ili traže posao u Srbiji i obratno.	Implementacija se vrši preko Evropske asocijacije univerziteta (EUA) koja ovjerava diplome i jedne i druge strane na zahtjev studenata. Do jula 2013. godine ovjereno je 186 diploma.

Datum	Dogovor	Značaj	Implementacija
24. 2. 2012.	Dogovor o integriranom upravljanju granicom / administrativnom linijom	Dogovor je ublažio tenzije na sjeveru Kosova. Zajedničko upravljanje granicom / administrativnom linijom na sjeveru Kosova omogućava prohodnost prema teritoriji Srbije i ujedno ublažavanje straha Srba na sjeveru Kosova.	Implementacija je išla nešto sporije, ali brže nego što je to EU očekivala. Uspostavljeno je šest zajedničkih prijelaza i svi su u funkciji.
24. 2. 2012.	Dogovor o regionalnom predstavljanju i saradnji	Dogovoreno je da će Kosovo u okviru regionalnih inicijativa biti predstavljeno pod nazivom <i>Kosovo*</i> - gdje u fusnoti stoji: „ <i>Ovaj naziv ne dovodi u pitanje status Kosova i u skladu je s Rezolucijom 1244 i odlukom ICC-a o kosovskoj deklaraciji o nezavisnosti.</i> “ Značaj dogovora je u otvaranju mogućnosti Kosovu da učestvuje u regionalnim inicijativama, kao i otvaranje prostora za daljnje pregovore između Beograda i Prištine.	Implementacija se odvija po planu, ali postoje nejasnoće oko stvarne definicije fusnote. Kosovo je do jula 2013. poslalo prijave za članstvo u 34 regionalne organizacije i dobilo 13 pozitivnih i dva negativna odgovora. Zahvaljujući ovom dogovoru, kosovske delegacije su učestvovala na 133 regionalna događaja, od kojih je 65 zajedno sa Srbijom. U nekoliko navrata srbijanske (kao i bosanskohercegovačke) delegacije su odbile da učestvuju na događaju jer fusnota nije bila u cijelosti napisana. Ova nedorečenost dogovora je otvorila prostor za različite interpretacije koje su unaprijedile regionalnu saradnju, ali ujedno stvorile problem nedefiniranosti koji se u budućnosti mora riješiti kako bi se izbjegle nepredvidive situacije.
4. 12. 2012.	Dogovor o razmjeni oficira za vezu	Beograd i Priština su razmijenili oficire za vezu koji bi trebalo da komuniciraju s vladinim institucijama.	Kosovski oficir za vezu Lulzim Peci dao je ostavku samo dva dana poslije imenovanja, kritizirao ga je kosovski premijer, nakon što je izjavio da će se normalizacija odnosa Srbije i Kosova desiti kad Srbija prizna nezavisnost Kosova.
17. 1. 2013.	Dogovor o uspostavljanju specijalnog fonda za sjeverno Kosovo	U okviru dogovora o integriranom upravljanju granicom / administrativnom linijom dogovoreno je i prikupljanje carina i PDV-a u poseban fond. Ukoliko se novac kvalitetno investira, imat će pozitivan efekt po sjeverno Kosovo.	Carine i PDV koji se plaćao na robu uvezenu iz Srbije, a koja je namijenjena za konzumiranje na sjeveru Kosova u četiri općine sa srpskom većinom, ići će direktno u specijalni fond za sjever Kosova. Kada se uračuna novac koji će obezbijediti EU i Srbija, fond će raspolagati s oko 16 miliona eura.
8. 9. 2013.	Dogovor o energiji i telekomunikacijama	Ovaj dogovor je jedan od posljednjih u nizu (dio je <i>Briselskog sporazuma</i>) i igrao je vrlo važnu ulogu u uvjeravanju međunarodne zajednice da Srbiji predloži datum za početak pregovora o pristupanju EU-u. Dogovor predviđa međunarodni pozivni broj za Kosovo (tri cifre +383) kao i to da Telekom Srbije može nastaviti aktivnosti na sjeveru Kosova u općinama s većinskim srpskim stanovništvom. Također, dogovor o energiji rješava problem između <i>Elektromreže Srbije</i> i kosovskog elektrodistributera KOSTT. <i>Elektromreži</i> je omogućeno da nastavi rad na sjeveru Kosova.	Implementacija još nije počela. Pozivni broj +383 trebalo bi da bude u upotrebi od 2015. godine.

4. **Briselski sporazum – promjena paradigme**

Prvi sporazum o principima normalizacije odnosa, poznatiji kao *Briselski dogovor*, koji su parafirali premijer Srbije Ivica Dačića i premijer Kosova Hashim Thaci 19. aprila 2013. godine, predstavlja vrhunac dosadašnjih napora dviju strana i EU-a u procesu normalizacije odnosa. Tehnički dijalog, i pored mnogih političkih pitanja koja je otvorio, bio je kvalitativno drugačiji od *Briselskog sporazuma* kojim je fokus normalizacije prebačen na krucijalnu temu – sjeverno Kosovo i položaj Srba. Sporazum predstavlja fundamentalnu promjenu odnosa između dvije strane,¹⁴ jer se dotadašnja paradigma zasnivala na posmatranju Kosova kroz prizmu administracije UNMIK-a. Ukoliko se tačke *Briselskog sporazuma* provedu kako je utvrđeno u implementacijskom planu, Srbi na Kosovu će dobiti veću autonomiju i mogućnost povezivanja u *zajednicu / udruženje srpskih općina*, ali će ipak ostati u okviru kosovskih pravosudnih i policijskih institucija. Osnovne su tačke ovog sporazuma: uspostavljanje udruženja / zajednice srpskih općina na Kosovu, koja će imati puni nadzor u oblastima ekonomskog razvoja, obrazovanja, zdravlja, urbanog i ruralnog planiranja, kao i predstavničku ulogu pri centralnoj vlasti; policija na teritoriji sjevernog Kosova bit će jedinstvena i bit će to kosovska policija, dok će pripadnicima drugih sigurnosnih srpskih struktura biti ponuđeno mjesto u odgovarajućim kosovskim strukturama; zajednica preko četiri općine će predložiti srpske kandidate za regionalnog komandira policije na sjeveru Kosova, kojeg će izabrati Priština; pravosudne vlasti će biti integrirane i radit će u okviru kosovskog pravosuđa; Apelacioni sud u Prištini će uspostaviti panel u kojem će u većini biti sudije kosovski Srbi koji će se baviti poslovima u svim općinama s većinskim srpskim stanovništvom; odjeljenje Apelacionog suda, uključujući administrativno osoblje i sudije, imat će stalno sjedište u sjevernoj Kosovskoj Mitrovici; sporazumom se također predviđa da dvije strane neće blokirati jednu drugu, ni podsticati druge da blokiraju evropske integracije druge strane. Na osnovu ovog sporazuma srpske institucije na sjeveru Kosova će biti transformirane i integrirane u kosovski ustavni poredak, dok Srbi sa sjevera Kosova zauzvrat dobijaju veću autonomiju.

Lakmus test *Briselskog sporazuma* bili su lokalni izbori na Kosovu održani 3. novembra ove godine. Kosovska administracija je prvi put, u saradnji s OSCE-om i EULEX-om, organizovala izbore na kojima su učestvovali i Srbi sa sjevera Kosova. Vođena je oštra kampanja između Vlade Srbije i opozicijske Demokratske stranke Srbije (DSS). Vladajuće stranke nastojale su podržati *Briselski sporazum* podstičući što veći broj Srba na sjeveru Kosova da izađu na izbore, dok ih je DSS bojkotovao zajedno s ostatkom pregovora Beograda i Prištine. Iako su izbori u tri općine sjeverne Kosovske Mitrovice bili ponovljeni zbog izgreda na glasačkim mjestima, izbori su protekli relativno mirno, ali je izlaznost bila veoma niska. Ona je na nivou cijelog Kosova bila 45,8%,¹⁵ dok je izlaznost srpskih birača na ponovljenim izborima bila između 20 i 23%.¹⁶ Uzevši u obzir da je na prethodnim izborima na sjeveru Kosova koje je organizovala Vlada iz Beograda izlaznost Srba bila 30%,¹⁷ rezultat nije nezadovoljavajući. Svejedno, podjele u Srbiji, a posebno na sjeveru Kosova, i dalje postoje i najvažniji uvjet implementacije *Briselskog sporazuma* u narednom periodu bit će stav Srba na sjeveru Kosova i njihov odnos s Vladom Srbije. Kandidati SNS-a za načelnika osvojili su najviše glasova na sjeveru Kosova, što je, sudeći po dosadašnjem toku događaja, indikator kako postoji šansa da se *Briselski sporazum* provede do kraja.

14 EU Commission, *Kosovo*: 2013 Progress Report*. Bruxelles: EU Commission, 2013.

15 SEEBiz, *Izlaznost na kosovskim izborima 45,79%*. (Online) 3. novembar 2013. (Pristup: 20. novembar 2013.) <http://www.seebiz.eu/izlaznost-na-kosovskim-izborima-4579/ar-75945/>.

16 Tanjug, *Ashton satisfied with voter turnout in northern Kosovo*. (Online) 19. novembar 2013. (Pristup: 21. novembar 2013.) <http://www.tanjug.rs/news/106636/ashton-satisfied-with-voter-turnout-in-northern-kosovo.htm>.

17 Žilović, Marko, *Kosovo preelection report: Why who participates is more important than who wins*. Washington Post. (Online) 1. novembar 2013. (Pristup: 17. novembar 2013.) <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2013/11/01/kosovo-preelection-report-why-who-participates-is-more-important-than-who-wins/>.

Iz gore navedenoga evidentno je da je Srbija ušla u kvalitativno drugačiji odnos s Kosovom. Riješena su mnoga tehnička pitanja i učinjen je istinski pomak ka normalizaciji odnosa, što ima direktan učinak kako po dvije uključene strane, tako i po cijelu regiju. Srbija će dobiti datum za pregovore o pristupanju EU-u, a Kosovo pregovore o potpisivanju SSP-a. Pored toga, svakodnevni život ljudi u toj regiji je olakšan, a vlade obiju strana mogu se posvetiti ključnim ekonomskim reformama. Da li je moguće vidjeti ovakav razvoj događaja između Bosne i Hercegovine i Kosova? U posljednje dvije godine Srbija je u odnosu na BiH uznapredovala u stvaranju povoljne klime za regionalnu stabilizaciju. U narednom dijelu analize posvetit ćemo se odnosu BiH i Kosova i mogućnostima koje u tom smislu otvara nedavno otopljanje odnosa Srbije i Kosova.

5. *BiH i Kosovo – Quo Vadis?*

Bosna i Hercegovina nije priznala nezavisnost Kosova, pa shodno tome diplomatski odnosi ne postoje. Međutim, i odnosi drugih vrsta su svedeni na minimum. Uzevši u obzir važnost regionalne saradnje i ekonomske razmjene za očuvanje stabilnosti te nedavni početak normalizacije odnosa Srbije i Kosova, postavlja se pitanje šta BiH može (ili treba) uraditi u tome kontekstu kako bi doprinijela regionalnoj stabilnosti. U posljednjih dvije godine Srbija je napravila nekoliko važnih koraka ka otopljanju odnosa, što su druge zemlje koje ne priznaju Kosovo prihvatile i tome prilagodile svoju politiku. Ipak, Bosna i Hercegovina i dalje ostaje nijema čak i u pogledu praktičnih aspekata saradnje s građanima Kosova.

Baš kao što se samo Kosovo nalazi u političkom limbu između priznanja i nepriznanja, između mita i realnosti, iste dihotomije u odnosu s Kosovom more i Bosnu i Hercegovinu. Iz niza izjava i gesta bh. zvaničnika postalo je jasno da se u skorije vrijeme neće stvoriti interni konsenzus u pogledu Kosova. Politiku prema Kosovu, međutim, karakterizira i implicitno priznanje nepovratnosti na *status quo* prije 2008. godine. Ovo se najbolje očituje u izjavama visokih dužnosnika Republike Srpske u kojima se tvrdi da Kosovo „otimaju veliki i moćni“ i da je potpuno očigledno da Srbija to više ne može da spriječi. Iako za trenutnu situaciju okrivljuje međunarodna zajednica, ono što je značajno s aspekta uklanjanja prepreka za bolju uvezanost zapadnog Balkana jeste priznanje da bi pokušaji povratka na prijašnje stanje bili kontraproduktivni po Srbiju i regiju. U svjetlu regionalne saradnje evidentno je da bi i priznanje nezavisnosti Kosova od strane BiH isto tako bilo kontraproduktivno jer bi zasigurno narušilo odnose sa Srbijom. Ova činjenica, međutim, ne treba da stvori još jednu crnu rupu u odnosima balkanskih zemalja.

Jedan od problematičnih aspekata odnosa BiH i Kosova jeste neminovno evociranje paralele između Republike Srpske i Kosova. Iako do sada nisu poduzete nikakve konkretne mjere za otcjepljenje RS-a, političari iz toga bh. entiteta često koriste scenarij secesije kao primjer kompenzacije Srbiji za gubitak Kosova. Ovakav stav javlja se iz dva razloga: prvo, radi se o simboličkoj podršci Srbiji i, drugo, na ovaj način se osvajaju domaći politički poeni. Prema tome, Kosovo ostaje u domenu apstrakcije zbog čega trošak često snose ekonomski i kulturni odnosi (trgovina, investicije, kulturna saradnja i sl.). Sudeći prema izjavi direktorice Privredne komore RS-a, Kosovo predstavlja značajno tržište i za firme iz tog entiteta. Prema njenom mišljenju, političke spekulacije nose opasnost gubitka kosovskog tržišta i za druge zemlje.¹⁸ U prilog ovoj tvrdnji ide i izjava kosovskog zamjenika ministra vanjskih poslova Ibrahima

18 Sarajlić-Maglić, Denisa. *The Current State of Relations Between Bosnia and Herzegovina and Kosovo and Prospects for Evolution*, objavljeno u *Kosovo Calling: International Conference to Launch Position Papers on Kosovo's Relations with EU and Regional Non-Recognizing Countries*, 2011, str. 165.

Gashija da 75% bh. izvoza na Kosovo dolazi iz RS-a.¹⁹ Bitno je, međutim, istaći da se nakon promjene vlasti u Srbiji i nakon početka normalizacije odnosa Beograda i Prištine mijenjaju i varijable u Republici Srpskoj. Uzevši u obzir i navodne krhke odnose vladajućeg Saveza nezavisnih socijaldemokrata u RS-u i SNS-a u Srbiji, možemo izdvojiti dvije putanje u srednjoročnom formiranju odnosa političara iz RS-a prema Kosovu: prva je prihvaćanje normalizacije odnosa Beograda i Prištine i prilagođavanje politici saradnje bez priznavanja nezavisnosti Kosova; druga je nastavak bojkota usprkos promjeni pristupa službenog Beograda, čime bi političari iz RS-a nastojali ostvariti političke poene pretvarajući se da su veći zaštitnici Kosova od onih od čije zemlje se Kosovo odvaja.

S gore navedene liste dogovora između Beograda i Prištine BiH je postigla jako malo u svom odnosu s Kosovom. Za bh. političke subjekte Kosovo je i dalje relativno apstraktan pojam koji se koristi za dobivanje političkih poena na domaćoj sceni simboličkom podrškom Srbiji. Radi lakšeg poređenja odnose BiH i Kosova također ćemo predstaviti tabelarno:

Odnos	Stanje
Sloboda kretanja	U ovom aspektu BiH je učinila znatno manje od Srbije. Građani Kosova imaju mogućnost da granicu / administrativnu liniju sa Srbijom prelaze s ličnom kartom, ali da bi putovali u Bosnu i Hercegovinu ili preko njene teritorije, potrebna im je viza. Donedavno je vize odobravalno Vijeće ministara BiH na temelju kriterija za određivanje „osoba od značaja za BiH“ kojima su jedino vize dodjeljivane. Trenutno građani Kosova mogu aplicirati za bh. vizu u jednoj od tri ambasade BiH (Beograd, Skoplje ili Podgorica), a potrebno je imati pozivno pismo. Iz ovog razloga vize većinom dobivaju osobe koje su pozvale neke regionalne inicijative (npr. RCC-a) ili strane ambasade u BiH. S druge strane, građani BiH bez vize mogu putovati na Kosovo. Bitno je istaći da Slovačka, koja također ne priznaje nezavisnost Kosova, prihvata kosovske putne isprave sa šengenskom vizom.
Carinski pečati i trgovina	U ovom pogledu BiH je s Kosovom održavala ekonomske odnose do 2008. godine, ali je nakon kosovskog proglašavanja nezavisnosti (kao i Srbija) uvela zabranu uvoza kosovskih proizvoda zbog neprihvatljivosti carinskog pečata na kojem je pisalo „Republika Kosovo“. Kosovo je 2011. godine uvelo carinu od 10% na uvoz bh. proizvoda, što je primoralo vlasti u BiH da prihvate kosovske carinske pečate. U tri mjeseca, koliko je carina bila na snazi, bh. izvoz je opao za tri miliona eura. Trenutno su ekonomski odnosi otežani zbog manjka slobode kretanja (npr. kosovska roba može preći granicu BiH, ali često kosovski vozači kamiona ne mogu).
Regionalno predstavljanje	Kosovo je postalo članica nekolicine regionalnih inicijativa nakon dogovora sa Srbijom o regionalnom istupanju pod nazivom <i>Kosovo*</i> . Prije ovog dogovora predstavnici Republike Srpske u vlastima BiH bojkotovali su događaje na koje je bilo pozvano i Kosovo. Ovo se, naprimjer, desilo na 5. konferenciji predsjednika parlamenata zemalja zapadnog Balkana u Budimpešti, kada je tadašnji predsjedavajući Doma naroda iz reda srpskog naroda odbio da prisustvuje konferenciji zbog najavljenog prisustva kosovskih predstavnika.
Priznavanje univerzitetskih diploma	Bosna i Hercegovina ne priznaje kosovske univerzitetske diplome.
Oficiri za vezu	Bosna i Hercegovina i Kosovo nisu razmijenili oficire za vezu. Komunikacija s vlastima i građanima Kosova obavlja se preko ambasade u Beogradu (kao i ambasada u Skoplju i Podgorici).

19 Ministarstvo vanjskih poslova Kosova, *Bosnia soon will recognize Kosovo's documents* (Online) (Pristup: 29. novembar 2013.) <http://www.mfa-ks.net/?page=2,133,957> .

U odnosima BiH i Kosova ne može se izdvojiti nijedan aspekt koji bi funkcionirao na zadovoljavajućem nivou. Odnos je izuzetno asimetričan i parcijalan, što se najbolje ogleda u primjeru (ne)priznavanja kosovskih putnih isprava i donedavnog nepriznavanja carinskih pečata (čime je BiH ostvarivala značajan suficit u trgovini s Kosovom). Dok građani BiH mogu putovati na Kosovo, za građane Kosova je bilo nemoguće doći u BiH do 2010. godine. Nakon odluke Vijeća ministara BiH u maju 2010. Ministarstvo vanjskih poslova BiH je putem diplomatsko-konzularnih predstavništava u Beogradu, Skoplju i Podgorici počelo izdavati vize onim građanima Kosova koji su prema procjeni Vijeća ministara bili od posebnog značaja za našu zemlju. Ipak, izdavanje viza je i dalje podložno ocjeni Vijeća ministara, koje postavlja kriterije za odlučivanje o tome koja je osoba od značaja za BiH, a aplikacije se ocjenjuju na individualnom nivou. Iz ovih razloga mali broj građana Kosova može posjetiti Bosnu i Hercegovinu. Većinom se radi o delegacijama koje prisustvuju sjednicama regionalnih inicijativa (npr. RCC-a).²⁰ Pored toga što su kriteriji za izdavanje viza striktni, proces izdavanja je dugotrajan, za mnoge građane Kosova i kompliciran jer uključuje i ličnu posjetu jednoj od tri navedene ambasade BiH. Privrednicima i studentima nije olakšana procedura izdavanja viza, što dodatno osiromašuje ekonomsku i kulturnu saradnju. Ovo pitanje su Beograd i Priština riješili međusobnim priznavanjem ličnih karata i vozačkih dozvola te privremenom zamjenom registarskih tablica na granici / administrativnoj liniji. Bitno je napomenuti da, pored BiH, pet drugih zemalja koje nisu priznale nezavisnost Kosova priznaje njihove putne isprave (Grčka, Slovačka, Rumunija, Surinam i Izrael).

Evidentno je da odnosi BiH i Kosova i dalje ostaju u domenu političke retorike, zbog čega je neophodno uvesti materijalnu konekciju putem trgovine te društvene i kulturne saradnje kako bi se odnosi preveli iz arbitrarne i apstraktne sfere u stabilniji i predvidljiviji domen materijalnoga. Zašto je ovo bitno: prije svega, izolacija ne doprinosi ekonomskom razvoju. Jedan od faktora raspada bivše Jugoslavije bila je postepena ekonomska izoliranost i neravnomjeran razvoj njenih republika i autonomnih pokrajina. Kako Zdravko Petak primjećuje u svom članku *Ekonomska pozadina raspada socijalističke Jugoslavije*: „Kosovo, najnerazvijeniji dio, bilo je na razini Pakistana (1985. godine). Najrazvijeniji dio (Slovenija) uspoređivao se sa Španjolskom i Novim Zelandom.“ Omjer BDP-a po glavi stanovnika između Kosova i Slovenije u tom periodu je bio 1:8. Usljed sve većeg zaduživanja SFRJ, neravnomjeran razvoj republika i pokrajina omogućio je jačanje centrifugalnih sila, što se manifestiralo u izolaciji i nacionalističkim tenzijama. U tom slučaju nacionalizam je bio simptom, a ne uzrok problema. Neravnomjeran razvoj i danas predstavlja prepreku snažnijoj regionalizaciji, te se povećanjem saradnje i trgovine gore spomenute centrifugalne sile mogu ublažiti ili čak eliminirati.

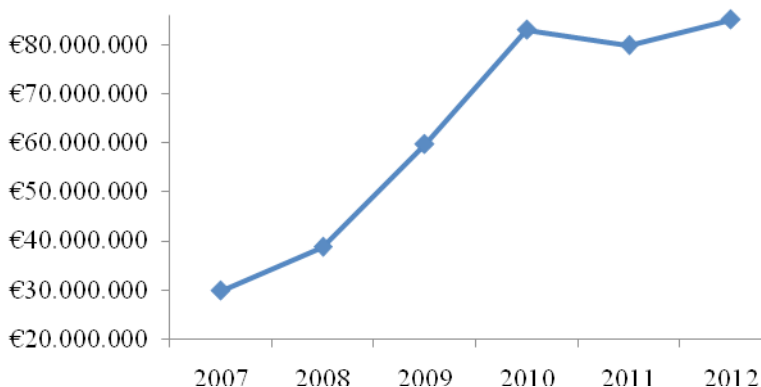
Problem slobode kretanja između BiH i Kosova direktno je povezan s problemom asimetrične i oskudne ekonomske saradnje. Nakon kosovskog proglašavanja nezavisnosti 2008. godine Srbija i Bosna i Hercegovina su uvele zabranu uvoza kosovskih proizvoda zbog neprihvatljivosti carinskog pečata na kojem je pisalo „Republika Kosovo“. Do 2008. Kosovo je najvećim dijelom izvozilo u zemlje regije, ali nakon što su uvedene zabrane uvoza kosovskih proizvoda, najveći izvozni partner Kosova postaje EU.²¹ Međutim, 20. jula 2011. godine Kosovo odlučuje da uvede recipročne mjere kojima je u potpunosti bio zabranjen uvoz proizvoda iz Srbije, dok se na bh. proizvode počela plaćati carina od 10%. Dotadašnja razmjena između BiH i Kosova je u velikoj mjeri išla u prilog bh. privredi, jer je BiH jedini trgovinski suficit u regiji ostvarivala s Kosovom. Bosna i Hercegovina je u 2010. godini izvezla između 83 i 155 miliona eura na Kosovo (izvor prve cifre je Agencija za statistiku Kosova, a izvor druge Agencija za statistiku BiH via

20 Sarajlić-Maglić, Denisa. *The Current State of Relations Between Bosnia and Herzegovina and Kosovo and Prospects for Evolution*, objavljeno u *Kosovo Calling: International Conference to Launch Position Papers on Kosovo's Relations with EU and Regional Non-Recognizing Countries*, 2011, str. 161.

21 Berisha, Agim, *Foreign Trade of Kosovo and Impact of Fiscal Policy*, European Scientific Journal, Vol. 8. No. 1, 2011.

BalkanInsight),²² dok je uvoz činio samo zanemariv dio toga. Nakon što su bh. izvoznici osjetili značajan gubitak nastao usljed zabrane izvoza i nakon što je Beograd postigao dogovor s Prištinom o carinskim pečatima, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH je 22. septembra 2011. godine odlučilo da prihvati kosovske carinske pečate, čime je ukinuta i recipročna mjera. Prema Vanjskotrgovinskoj komori BiH, izvoz iz Bosne i Hercegovine na Kosovo u tri mjeseca zabrane izvoza (juli-septembar 2011.) opao je za 7-8%,²³ međutim, postoji mogućnost da će se veće štete tek osjetiti s obzirom na djelimični gubitak tržišta od strane bugarskih, makedonskih i hrvatskih firmi. Ovome ide u prilog činjenica da je tadašnja hrvatska premijerka Jadranka Kosor odlučila posjetiti Prištinu s privrednom delegacijom baš u periodu trgovinskog spora Kosova, BiH i Srbije.²⁴

Izvoz BiH na Kosovo

Grafikon 1: Izvoz BiH na Kosovo
Izvor: Agencija za statistiku Kosova

Od jula do septembra 2011. godine bh. izvoznici su pokušavali pronaći alternativne puteve izvoza na Kosovo kako bi zadržali tržište od 1,8 miliona ljudi. Tako je, naprimjer, firma *Swisslion Tools* sa sjedištem u Trebinju nastavila izvoziti na Kosovo preko firme u Podgorici. Menadžment firme smatra Kosovo važnim tržištem i političke nesuglasice je procijenio pogubnim za ekonomsku saradnju.²⁵ Na navedenom grafikonu vidi se negativan učinak kosovskih trgovinskih barijera na bosanskohercegovački izvoz. Konstantan rast od 2007. godine bio je prekinut naglim padom izvoza tokom tri mjeseca u 2011. godini, ali nakon ukidanja recipročnih mjera bh. izvoz se naredne godine vratio na prijašnji nivo.

Prilike za izvoz i investicije na Kosovu su velike, što bi BiH trebalo da iskoristi olakšavanjem putovanja i robne razmjene. Kosovo je otvorena uvozna ekonomija s iznimno liberaliziranom vanjskom ekonomskom politikom. Omjer izvoza i uvoza je skoro 1:9, a najvažnije uvozne kategorije Kosova su mašinerija, gorivo, hrana i hemikalije. Porezni sistem Kosova je među najliberalnijim u regiji, pa je tako porez na profit 10%, porez na dohodak od 0% do 10%, dok je porez na dodanu vrijednost 16%. Također je bitno napomenuti

22 Agencija za statistiku Kosova: http://esk.rks-gov.net/ENG/publikimet/cat_view/14-external-trade; *BalkanInsight*, *Bosnia Losing Millions in Kosovo Blockade*. (Online) 3. august 2011. (Pristup: 18. novembar 2013.) <http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnia-loses-millions-due-to-the-kosovo-crisis>; RFE/RL, *Pristina's New Customs Duties Aimed At Pressuring Bosnia*. (Online) 9. august 2011. (Pristup: 18. novembar 2013.). http://www.rferl.org/content/pristinas_new_customs_duties_put_pressure_on_bosnia/24291458.html

23 SEEbiz, *Duljko Hasić: Ulazak Hrvatske u EU veliki problem za izvoz BiH*. (Online) 1. novembar 2011. (Pristup: 18. novembar 2013.) <http://www.seebiz.eu/duljko-hasic-ulazak-hrvatske-u-eu-veliki-problem-za-izvoz-bih/ar-16873/>.

24 Dnevnik.hr, *Posjet Jadranke Kosor prva vijest u svim prištinskim medijima*. (Online) 24. august 2011. (Pristup: 18. novembar 2013.) <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/posjet-jadranke-kosor-prva-vijest-u-svim-pristinskim-medijima.html>.

25 Sarajlić-Maglić, Denisa. *The Current State of Relations Between Bosnia and Herzegovina and Kosovo and Prospects for Evolution*, objavljeno u *Kosovo Calling: International Conference to Launch Position Papers on Kosovo's Relations with EU and Regional Non-Recognizing Countries*, 2011, str. 165.

da je u posljednjem izvještaju Svjetske banke *Doing Business 2013* Kosovo napredovalo 28 mjesta na tabeli u kojoj se uspoređuju reforme u oblasti poslovne klime i vladavine prava.²⁶

Evidentno je da nestabilnost i nepotpuna definiranost političkih odnosa utiče na ekonomiju i Bosne i Hercegovine i Kosova. Carinski pečati su jedan primjer gdje je pragmatičan pristup Srbije primijenjen i u BiH. Nažalost, upitno je da li je na odluku MVTEO-a BiH uticala racionalna ekonomska računica ili naprosto zeleno svjetlo Beograda. Vjerovatno se radi o kombinaciji oba faktora, ali bi bilo uputno da se odnos BiH i Kosova svede na pragmatičan i predvidljiv nivo nezavisan od političke retorike.

6. Zaključak i preporuke

Odnosi Srbije, Kosova i Bosne i Hercegovine ključni su za budućnost regionalne saradnje na zapadnom Balkanu. Ovaj trougao predstavlja temeljni ispit za dublju integraciju regije i nedavni početak normalizacije odnosa između Beograda i Prištine je prvi korak u pravom smjeru. Razgovorima na tehničkome i visokom nivou Srbija i Kosovo otpočeli su proces koji ima za cilj stabilizaciju i poboljšanje kvaliteta života svih građana Kosova. Zauzvrat se objema stranama otvara put evropskih integracija; Srbija će uskoro početi pregovore za pristupanje EU-u, dok će Kosovo započeti pregovore o potpisivanju SSP-a. Razlozi za promjenu paradigme su višestruki: promjena vlasti u Srbiji, loša ekonomska situacija i približavanje Evropskoj uniji.

Postavlja se pitanje – šta u tom kontekstu može uraditi Bosna i Hercegovina? Srbija je postavila smjernice koje se mogu primijeniti i na odnose BiH i Kosova, iako u obzir moramo uzeti neke specifičnosti. Naime, ukoliko BiH odluči normalizirati odnose s Kosovom po nekoj od stavki u gore navedenoj tabeli, Evropska unija će imati manju ulogu nego što je to slučaj između Srbije i Kosova. Za Srbiju je kosovsko pitanje krucijalni uvjet za napredak ka evropskim integracijama, dok je za BiH to samo jedan od vanjskopolitičkih problema. Drugačije rečeno, normalizacija odnosa s Kosovom za Srbiju je ono što je implementacija presude u *slučaju Sejdić i Finci* za Bosnu i Hercegovinu.

Šta se, dakle, može očekivati ako je priznavanje nezavisnosti Kosova neprihvatljivo, a EU motivacija u ovom slučaju relativno slaba? Možemo se nadati da će želja za stabilnošću u regiji i ekonomska logika gurnuti BiH na stazu kojom je Srbija već krenula. Staza je djelimično utabana i ne bi bilo poželjno da BiH ostane posljednja zemlja u regiji s nesređenim odnosima s Kosovom. U tome svjetlu početne su preporuke za bh. političare:

- *Vizna liberalizacija za građane Kosova koji posjeduju šengensku vizu:* trenutni režim značajno ograničava putovanje građana Kosova u BiH, čime se dodatno osiromašuje ekonomska i kulturna saradnja, a postoji i rizik recipročnih mjera.
- *Poboljšati trgovinsku razmjenu i investicije s Kosovom:* BiH ostvaruje trgovinski suficit sa Kosovom, koje uvozi robu u vrijednosti koja je devet puta veća nego vrijednost izvoza. Evidentan je potencijal bh. proizvoda na kosovskom tržištu što ne bi trebalo da snosi troškove politički motiviranih odluka.
- *Razmijeniti oficire za vezu po uzoru na Srbiju:* ovo će omogućiti da se poboljša komunikacija i da se izbjegnju potencijalni nesporazumi u okviru regionalne saradnje.

Ovi koraci su početak normalizacije, ali bi umnogome pomogli da se s prostora bivše Jugoslavije ukloni jedan od posljednjih klinova koji stoji na putu dubljoj integraciji regije.

26 The World Bank in Kosovo, *Country Snapshot*. Priština: The World Bank, 2013, str. 6.